

ДИНАМИКАТА В ДЕТСКИТЕ СЛОВЕСНИ АСОЦИАЦИИ¹

Лъчезара Добрева
Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“

THE DYNAMICS IN CHILDREN'S VERBAL ASSOCIATIONS

Lachezara Dobрева
Konstantin Preslavsky University of Shumen

The paper focuses on the dynamics in children's word associations. For the purposes of the study, data from association experiments conducted in the 1990s and in 2022 are compared. On the basis of the analyses, an attempt is made to capture specific aspects of the dynamics in the lexicon of contemporary children in the context of changes in the public life.

Keywords: free word associations, Bulgarian language, preschool children

Проучванията на динамиката и промените в асоциативните връзки при класическия свободен асоциативен експеримент са много важни, тъй като в тази динамика се отразява и еволюцията на лексикона, и преструктурирането на вербалната мрежа, свързана с него. Обект на настоящото изследване е проследяване на динамиката в детските словесни асоциации във времеви интервал от близо 30 години. За целите на изследването се съпоставят реакциите на деца в предучилищна възраст от 90-те години на миналия век и на техни връстници от 2022 г.

Изпълнено в рамките на работната програма на Националния проект КлаДа-БГ, настоящото изследване има принос за изграждането на една от колекциите с езикови ресурси на уеббазираната система LABLASS (<https://lablass.fhn-shu.com/>), а именно *Нов асоциативен речник на детските асоциации*, който вече е публикуван там – https://lablass.fhn-shu.com/dictionaries.php?d_id=90 (НРДСА/NRDSA 2023).

Асоциативните експерименти с деца в предучилищна възраст са рядко срещани в българската психолингвистика. Първият експеримент за свободни асоциации в България е проведен от В. Попова със сто

¹ Това изследване е частично финансирано от Българската национална интердисциплинарна изследователска инфраструктура за ресурси и технологии в полза на българския език и българското културно наследство, част от европейските инфраструктури CLARIN и DARIAH – КлаДа-БГ, договор Д01-167/28.07.2022.

деца от предучилищна възраст в периода 1991 – 1997 г. Предвид навлизането на цифровизацията и дигитализацията в ежедневието и бита на децата през XXI век насочихме изследователското си внимание към възможните изменения в спонтанната детска реч. Разновремените експерименти дават възможност да се проследи динамиката в словесните асоциации във времето. Особен интерес предизвиква процесът на семантизация на думите в съпоставителен план през два периода – 90-те години на XX век и 20-те години на XXI век.

За целите на изследването през октомври – ноември 2022 г. беше проведен свободен асоциативен експеримент, еквивалентен на проведения преди три десетилетия, като бе подбрана група от 50 деца монолингви, учещи в гр. Бургас. Беше направен опит да се проследи динамиката в детските словесни асоциации във времеви интервал от близо 30 години.

В експеримента бяха използвани същите 40 стимула, зададени при първия асоциативен експеримент (проведен от В. Попова през 1993 г.), девет от тях са заимствани от списъка, предложен в *Български норми на словесни асоциации*² (Герганов/Gerganov 1984). Включени бяха разнообразни части на речта (съществителни, глаголи, наречия, прилагателни, междуметия и предлози). Думите стимули в повечето случаи бяха достатъчно прости и конкретни, често присъстващи в детската реч, и не изискваха специални познания от страна на децата. От друга страна, бяха представени и понятия, които в известен смисъл се оказват извън обхвата на детските когнитивни способности, като стимула ИНТРИГА (Попова/Ророва 1999). Думите стимули бяха подредени по азбучен ред, както следва:

ало	играя	мама	очи	тук
баба (БНСА)	извън	моля (БНСА)	приказка	чай
бягам	интрига	мравояд	сладък (БНСА)	черно
вилища	искам (БНСА)	мразя	слънце (БНСА)	чистя
винаги	кола (БНСА)	мяу	сутрин	човек (БНСА)
есен	костенурка	нощ (БНСА)	Сънчо	шапка
земя	коте	обичам	тихо	шоколад
играчка	къща (БНСА)	ох	тишина	ябълка

В експеримента участваха 50 деца на възраст пет и шест години, от които 27 момчета и 23 момичета. По-голямата част от изследваните лица бяха подложени на експеримента в детските заведения, които посещаваха, а останалите – в домашни условия.

² По нататък БНСА.

Експериментът беше проведен поотделно с всяко дете, без участието на трети лица. Отговорите на респондентите бяха записани на електронен носител (телефон). Непосредствено преди експеримента експериментаторът разговаряше на познати теми, свързани с детето, и го подготвяше. След това предлагаше на децата да участват в игра с думи. Първоначално се подаваше инструкцията: „Ще ти кажа нещо, а ти ще ми кажеш първото нещо, което ти хрумне“. Процедурата стартираше едва след като експериментаторът се убедеше, че изследваните лица са разбрали напълно задачата. Продължителността на опита с всяко дете варираше между 10 – 15 минути, в рамките на които се включваха: прочитането и разясняването на инструкцията, паузите и чистото време за асоцииране.

Дневно се подлагаха на опита между 5 и 10 деца, като се използваше времето след закуска преди занятията и преди другите занимания в детската градина. Прослушването на записите, снемането им като текст и оформянето на протоколите ставаше в деня на записа.

След приключването на експеримента с всички групи изследвани лица бяха събрани 50 протокола, които бяха обработени. Първо бяха отделени протоколите на момчетата. Данните на всяко лице бяха разпределени на файл в „Excel“ в две колони, като в едната колона бяха записани думите стимули, а във втората колона – реакциите на момчетата. При липса на отговор в колоната с реакции се записваше 0. Така бяха получени 27 файла с 40 реакции на момчетата.

След това на отделен файл се сортираха всички реакции на момчетата на конкретен стимул. Така се получиха 40 файла с думите стимули – съответно с 27 реакции на момчетата. Същата процедура беше повторена и при момичетата. След като всички резултати бяха налични, данните бяха разделени по пола на децата и бяха въведени в уеббазираната система LABLASS. Експерименталните данни от асоциативния речник бяха въведени в уебсистемата LABLASS, с което се осигури една съществена част от емпиричната база на *Новия речник на свободните детски асоциации* (НРДСА/NRDSA 2023).

След приключване на процедурата по въвеждане на данните техният предстоящ анализ беше осигурен по два удобни канала – чрез НРДСА 2023 и чрез РДСА, както и от частичния речник на детските асоциации, изведен на базата на представяния тук експеримент. При най-общия първичен преглед на емпиричния материал бяха маркирани насоките на проучването на динамиката в словесните асоциации на деца монолингви в предучилищна възраст. В резултат на това като основни бяха изведени следните конкретни задачи:

- Установяване на влиянието на технологиите върху менталния лексикон при децата. Наличие или липса на технократски отговори.
- Проучване на количеството на реакциите при децата. Причини за отказ от реакция.
- Съпоставяне на доминантни единични, неединични и различни асоциации при децата в два времеви периода.
- Открояване на особеностите при доминантните асоциации.

Разглеждайки периода на изследването, не можем да пропуснем и навлизането на технологиите в човешкия бит през 21. век. Има термин, отнасящ се за децата на новото хилядолетие – *digital natives* (цифрово поколение, поколение Z). Те са родени и отраснали в дигитална епоха, обградени от дигитални устройства и понякога запознати с тях едва ли не от люлката. Социализацията на децата днес се извършва не само в материалния свят и познатата среда на социални взаимодействия, но и в цифрова среда. Освен това, с течение на времето стойността на цифровата социализация само се засилва. Достъпът им до технологиите е постоянен и е навсякъде, а децата го приемат като нещо, което им се полага, което харесват и което обикновено им се удава лесно. С оглед на гореизложеното очакванията бяха за наличие в детските асоциации на технократизми.

Резултатите от проведения експеримент показват липса на технократски термини в асоциациите на децата във възрастовата група 5 – 6 г. Единствено реакцията на думата *играчка – телефон* можем да приемем за свързана с технологиите. Докато при изследване с деца от друга възрастова група, проведено от други изследователи през 2023 г. и налично в работната база данни на Лабораторията по приложна лингвистика LABLASS, откриваме наличието на 12% технократски термини в отговорите.

Възможна причина за липсата на технологични отговори би могла да бъде възрастта на децата както и броят на изследваните лица. Вероятно би могъл да се промени форматът на самото изследване, така че да се долови пулсът на динамиката на лексикона. В бъдеще при едно по-обширно изследване има вероятност от по-конкретни резултати във връзка с навлизането на технократски думи в речта на децата.

От съществено значение бе да проследим и количеството на отговорите, които са дали децата, тъй като бе отбелязана съществена разлика с предходното изследване. В настоящото проучване 5 думи стимули са с най-висок процент на реакция (96%). На 13 от думите

стимули са реагирали 90 – 94% ; на 11 стимула са реагирали 82 – 88%; на 9 са реагирали 64 – 78%; думата стимул МРАВОЯД е получила 52% реакции, а ИНТРИГА е получила 8% реакции от изследваните лица. В Таблица 1 са съпоставени данните от двете изследвания.

Таблица 1: Количество на отговорите в проценти

Резултати 1991 – 1997 г.		Резултати 2022 г.	
Думи стимули	Процент реакции	Думи стимули	Процент реакции
30	100%	5	96%
8	84 – 99%	13	90 – 94%
1	45%	11	80 – 82%
		9	64 – 78%
		1	52%
		1	8%

Единичните или малобройните откази от реакция в психолингвистиката се интерпретират като „нормално явление“. Зад отказите се крие комплекс от фактори, които ги предизвикват. Към причините за отказ от отговор на думи стимули с висока честота на използване, семантиката на които е известна на лицата Ю. Н. Караулов отнася субективни характеристики на респондента, недоразвитостта на отделната езикова личност. Отказът от отговор може да се дължи на индивидуалните характеристики на конкретната езикова личност и/или от особеностите на асоциативно-вербалната мрежа на определено общество (Сдобнова/Sdobnova 2015: 17). Групата стимули, които са получили най-висок процент отказ от отговор (28 – 44%), обикновено включва лексика, която е слабоупотребима и не се използва от близкото обкръжение на децата, от техния „близък свят“. Това са думи стимули като: *ало* – 30%; *винаги* – 30%; *извън* – 30%; *моля* – 36%; *мравояд* – 48%; *ох* – 28%; *Сънчо* – 32%; *тишина* – 28% и интрига, която е абсолютно непозната за децата и съответно е получила 92% отказ от реакция. Ниските нива на реакция при някои от думите съдържат важна информация за степента на познаване на лексикалната единица, за степента на оформеност на асоциативно-вербалните връзки при думата стимул в асоциативно-вербалната мрежа при дадената възрастова група на субектите, за динамиката и измененията на асоциативните връзки и тяхното пресструктуриране в процеса на еволюцията на лексикона и усвояването на определена лексика на по-късен етап от онтогенезата. Отказите от реакция в асоциативното поле играят важна роля при определянето на активната и периферната зона на лексикона на децата.

Както беше отбелязано по-горе, децата от 2022 г. все по-често прекарват времето си пред електронни устройства. Много психолози предупреждават, че завишеното екранно време корелира със занижени познавателни способности. „Негативното въздействие на компютърните технологии, и по-специално на интернет, върху когнитивните подсистеми на психиката и нейните основни процеси оказват негативно влияние върху паметта, мисленето и комуникацията“ (Карпов, Воронова/Карпов, Voronova 2021: 23).

През 2019 година екип от нидерландски учени прави MRI на 47 здрави деца в детска градина. Анализът на данните показва, че при повишеното екранно време, спрямо препоръчаното от педиатрите, в развитието на главния мозък се отчитат „по-ниски нива на микроструктурна организация и миелинизация на мозъчното бяло вещество, което е основа на езика и възникващите умения за ограмотяване и съответните когнитивни процеси“ (Hutton, Dudley, Horowitz-Kraus/Хътън, Дъдли, Хоровиц-Краус 2019: 1).

Отражение е оказал и периодът 2020 – 2022 г., през който бяхме обхванати от световна пандемия. Период на изолация, затворен живот, липса на контакти и налагане на ограничения. Според психолозите две години могат да окажат сериозно отражение върху изграждането на характера и когнитивните умения на едно дете. Съществуват редица статии, посветени на последиците от изолацията, в които учените са единодушни, че изолацията по време на локдауните влияе негативно на паметта и когнитивната ни способност и неминуемо ще даде трайно отражение в бъдеще.

Друг фактор, който може да е повлиял на отговорите на децата или по-скоро на липсата на отговори, е изкуствената ситуация, която се създава при провеждането на експеримента.

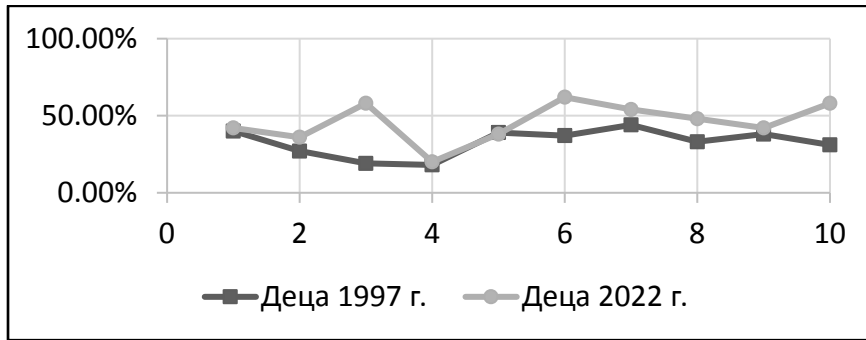
Особен интерес представлява анализът и съпоставянето на **доминантните, единичните, неединичните и различните асоциации** при децата от 1991 – 1997 г. и 2022 г. Обект на сравнение и анализ са асоциативните статии от Асоциативните речници. Сравнителните данни, отнасящи се до относителния процентен дял на тези реакции, са представени в Таблица 2.

Таблица 2: Доминантни, единични, неединични и различни асоциации³

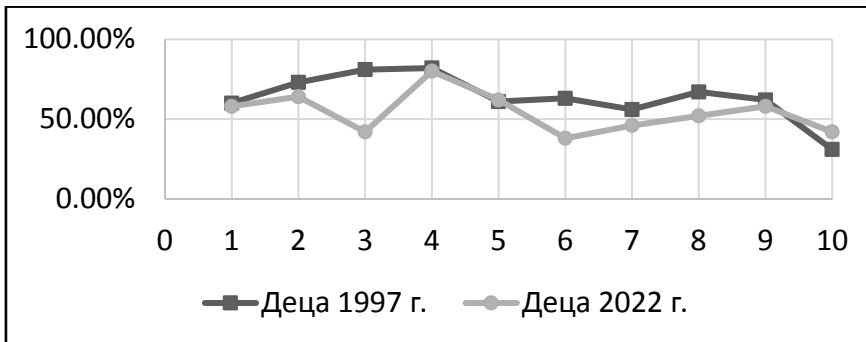
№	Дума стимул	Деца 1991 – 1997 / Деца 2022	% единични асоциации	% неединични асоциации	% различни асоциации	% доминантни асоциации
1	баба	Деца 1991 – 1997 / Деца 2022	40/42	60/58	52/62	34/18
2	вилаца	Деца 1991 – 1997 / Деца 2022	27/36	73/64	37/46	33/26
3	кола	Деца 1991 – 1997 / Деца 2022	19/58	81/42	34/76	16/8
4	мяу	Деца 1991 – 1997 / Деца 2022	18/20	82/80	27/30	22/36
5	обичам	Деца 1991 – 1997 / Деца 2022	39/38	61/62	49/48	26/36
6	приказка	Деца 1991 – 1997 / Деца 2022	37/62	63/38	53/78	12/6
7	тихо	Деца 1991 – 1997 / Деца 2022	44/54	56/46	51/61	10/12
8	чай	Деца 1991 – 1997 / Деца 2022	33/48	67/52	44/62	13/20
9	черно	Деца 1991 – 1997 / Деца 2022	38/42	62/58	51/52	17/32
10	шапка	Деца 1991 – 1997 / Деца 2022	31/58	69/42	49/72	12/14

По данните от Табл. 2 са построени профилите на Фиг. 1, Фиг. 2, Фиг. 3 и Фиг. 4, като на абсцисата са отбелязани поредните номера на съответните думи стимули от таблицата, а по ординатата – стойностите на зависимата променлива „процент на съответните асоциации“ (на Фиг. 1 – % на единичните асоциации, на Фиг. 2 – % на различните асоциации, на Фиг. 3 – % на неединичните асоциации, и на Фиг. 4 – % на доминантните асоциации). На всяка от четирите графики са получени по два профила, които представят различните равнища на относителния дял на съответния тип реакции (спрямо всички асоциации, дадени на съответната дума) при децата от 1991 – 1997 г. и при децата от 2022 г.

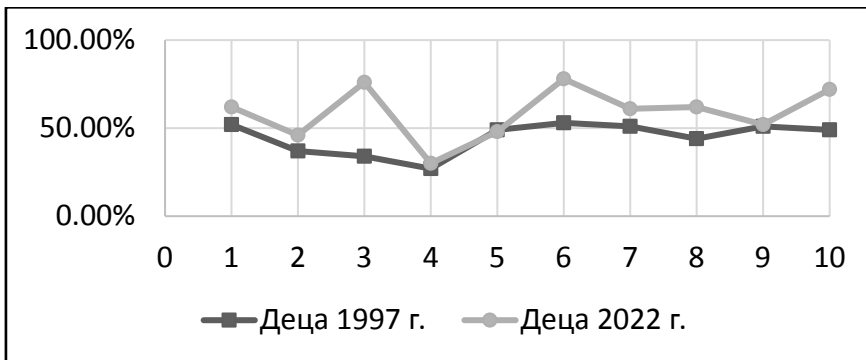
³ В таблиците са използвани данни от уеббазираната система LABLASS. Попов, Попова, Железов, Кордов/Роров, Ророва, Zhelezov, Kordov: Попов, Д., Попова, В., Железов, С., Кордов, К.

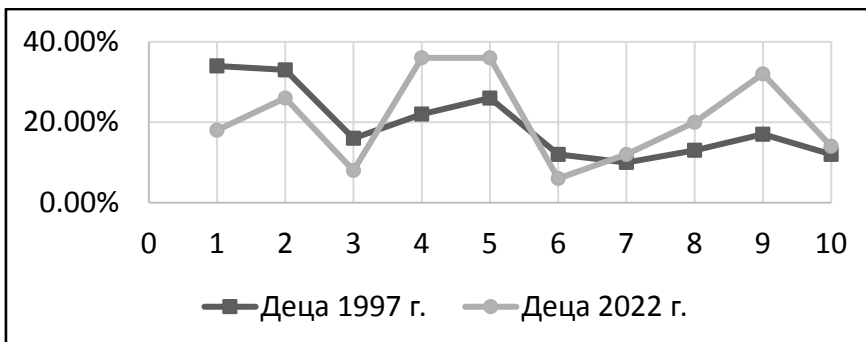
Фиг. 1. Единични реакции

Фиг. 2. Неединични реакции

Фиг. 3. Различни реакции

Фиг. 4. Доминантни асоциации

Процентният дял при единичните асоциации демонстрира разнородни данни при децата от двата периода на проведеното изследване. При част от думите се наблюдават сходни проценти, но при някои от тях има и съществени разлики. Единичните отговори свидетелстват за индивидуалното, субективното знание на децата, за сравнително голямо речево разнообразие и случайност (специфичност и уникалност) в спонтанната реч на децата. Детето асоциира в периферията на лексикона, липсва стереотипизация. Очевидно думите стимули разгръщат богато семантично поле.

Неединичните асоциации представляват сбор от доминантните асоциации и асоциациите, дадени към един стимул при повече от едно дете. Те се основават на връзки, които се актуализират автоматично по близост или сходство и се фиксират в езиковото съзнание на човека често в резултат на нещо прочетено или чуто.

Процентът на *различните* реакции обединява броя на единичните и неединичните реакции, като колкото по-висок е процентът на единичните реакции, толкова е по-висок процентът на различни реакции.

Съществена разлика се откроява при данните от Фиг. 4, където са представени *доминантните* асоциации. Тук думите стимули МЯУ, ОБИЧАМ и ЧЕРНО са с най-висок процент доминантни асоциации при децата от 2022 г., за разлика от данните на децата от 1991 – 1997 г. При доминантните реакции на децата от двата периода се наблюдава почти пълно сходство при думите реакции. На Табл. 3 е представена систематизирано информацията за сходствата и различията при доминантните реакции.

Таблица 3: Доминантни реакции⁴

№	Дума стимул	Деца 1991 – 1997 г. Доминантна асоциация (%)	Деца 2022 г. Доминантна асоциация (%)
1	баба	дядо 34%	дядо 18%
2	вилаца	лъжица 33%	лъжица 26%
3	кола	карам 16%	карам 8%
4	мяу	бау 22%	коте 36%
5	обичам	мама 26%	мама 36%
6	приказка	разказвам 12%	неприказка 6%
7	тихо	шумно 10%	шумно 12%
8	чай	пия 13%	пия 20%
9	черно	бяло 17%	бяло 32%
10	шапка	шал 12%	глава 14%

⁴ В таблиците присъстват данни от Попова/Ророва 2020а; Попова/Ророва 2020б.

Според данните от таблицата само при 30 процента от посочените думи стимули се наблюдава различна доминантна асоциация. Съвършената конгруентност на доминиращите асоциации е основание да се твърди, че изработването на категориални значения вече присъства при субекта до известна степен и че те не са се променили с течение на времето.

Особен интерес представлява стимулът ПРИКАЗКА с асоциация НЕПРИКАЗКА. В изследването от 2022 г. се наблюдава голям процент на подобни НЕ-отговори, като много често те са доминантни реакции. На Таблица 4 са представени доминантните НЕ-отговори като реакции на децата от 2022 г. и са сравнени със съответните доминантни реакции на изследваните деца от 1991 – 1997 г.

Таблица 4: Процентно съдържание на НЕ-отговори

№	Дума стимул	Деца 1991 – 1997 г. доминантна асоциация (%)	50 деца монолингви 2022 г. доминантна асоциация (%)
1	винаги	играя 8%	невинаги 8%
2	играя	топка 12%	не играя 8%
3	искам	сладолед 12%	не искам 16%
4	мразя	обичам 13%	не мразя 12 %
5	приказка	разказвам 12%	неприказка 6%
6	сладък	мед 12%	несладък 10%
7	тук	там 23%	нетук 10%
8	чистя	мия 10%	не чистя 12%
9.	човек	куче 9%	нечовек 6%

На 22,5% от думите стимули участниците в свободния асоциативен експеримент през 2022 г. са реагирали с НЕ-отговор.

При доминантните реакции от парадигматичен тип съществува един вид опозиция стимул – реакция. За да обобщим фигура 15, следва да отбележим, че Не-отговорите контрастират семантично със стимула и се появяват нелогични думи като реакция: НЕПРИКАЗКА; НЕСЛАДЪК; НЕТУК. При близо половината (45%) от думите стимули откриваме реакция на противопоставяне при децата, като се задава думата без контекст и без конкретна ситуация, съзнанието търси първата реакция сходство или реакция противоположност, като реакциите противоположност вземат превес.

„Най-силната и следователно най-често срещаната връзка в експериментите за асоцииране е връзката чрез контраст. Антонимът е понятие, например знак, предмет, действие, явление или отношение, което или заема крайните позиции на по-общо (родово) понятие с меж-

динни степени, или напълно го засенчва, като единствената възможност е взаимно противопоставяне. Значенията на антонимите са взаимно изключващи се, но същевременно се приема, че антонимите се предполагат. Антонимите са обективни явления, но значението на антонимите е винаги относително и съдържа реалистичен поглед върху нещата. Според някои изследователи на това лексикалносемантично явление в света няма противостоящи признаци, те се създават като такива от човека“ (Пехливанова/Pehlivanova 2003: 159).

Преди да направим общи заключения, е уместно да се обърнем към данните, получени от спонтанните изказвания на децата. Те показват, че на тригодишна възраст при интерпретацията на дадена ситуация детето разчита на вече изградената в информационната база стандартна схема от събитийни възли, в която всички места са „налични“. В същото време в края на прескриптивния период (5 – 6-годишна възраст) все още се наблюдават грешки, свързани не с избора на места за попълване, а с избора на лексикални единици за представяне на няколкото категории, в които се интерпретира ситуацията (Попова/Popova 1999: 109).

В заключение може да се обобщи, че при анализиране на резултатите от проведеното изследване на деца в предучилищна възраст през 2022 г. се установиха някои специфики. Очакванията за наличие на технократски отговори не бяха оправдани, но влиянието на цифровизацията и технологиите се открие като възможен фактор за големия брой липсващи отговори.

Направеният сравнителен анализ на единичните, неединичните, различните и доминантните асоциации установи висок брой единични реакции при децата и сравнително голямо речево разнообразие и случайност (специфичност и уникалност) в спонтанната реч на децата. Определени думи стимули предполагат богато семантично поле.

Очертава се оформяне на категориални отношения при децата в една трета от думите стимули, като за сравнение се използват данните, получени през 1991 – 1997 г., и се наблюдава пълно съвпадение при доминантните асоциации. Особен интерес представлява изграждането на опозиционния модел при парадигматичните асоциации на НЕ-отговорите при провеждане на асоциативния експеримент през 2022 г.

Предвид малкия брой изследвани лица и съответно ограниченото количество думи стимули, настоящото изследване има характер по-скоро на пилотно проучване, поставящо въпроси, на които биха могли да се потърсят отговорите в бъдещи по-мощни и задълбочени проучвания. В този смисъл то представлява опит да се регистрират някои

важни особености в лексикона на съвременните български деца в предучилищна възраст, като тяхната верификация и обективизиране биха могли да се реализират единствено в перспективата на интердисциплинарността.

БИБЛИОГРАФИЯ

- Герганов/Gerganov 1984:** Герганов, Е. *Български норми на словесните асоциации*. София: Наука и изкуство, 1984. [Gerganov, E. *Balgarski normi na slovesni asotsiatsii*. Sofia: Nauka i izkustvo, 1984.]
- Карпов, Воронова/Карпов, Voronova 2021:** Карпов, А. В., Т. А. Воронова. *Цифровизация и развитие психики ребенка: вызовы нового времени – Человеческий капитал*. Москва, 2021, № 8, 22 – 28. [Карпов, А. В., Т. А. Voronova. *Tsifrovizatsiya i razvitie psihiki rebyonka: vyzovu novogo vremeni – Chelovecheskiy kapital*. Moskva, 2021, № 8, 22–28.]
- НРДСА/NRDSA 2023:** Попова, В. *Нов речник на детските словесни асоциации – електронен речник от уебсистемата LABLASS (НРДСА 2023)*. <https://lablass.fhn-shu.com/dictionaries.php?d_id=90> 08 юни, 2023. [Popova, V. *Nov rechnik na detskite slovesni asotsiatsii – elektronen rechnik ot websistemata LABLASS (NRDSA 2023)*. <https://lablass.fhn-shu.com/dictionaries.php?d_id=90> 8 june 2023.]
- Попов, Попова, Железов, Кордов/Попов, Popova, Zhelezov, Kordov, http:** Попов, Д., В. Попова, С. Железов, К. Кордов. *LABLASS – уеббазирана система за изследване на словесни асоциации*. // <<https://lablass.fhn-shu.com/>> 9 юни 2023 г. [Popov, D., V. Popova, S. Zhelezov, K. Kordov. *LABLASS – webbazirana sistema za izsledvane na asotsiatsii*. // <<https://lablass.fhn-shu.com/>> 9 june 2023.]
- Попова/Порова 1999:** Попова, В. *Експериментално изследване на свободните словесни асоциации на сто български деца*. // *Съпоставително езикознание*. 1999, №. 4, 105 – 116. [Popova, V. *Eksperimentalno izsledvane na svobodnite slovesni asotsiatsii na sto balgarski detsa*. // *Sapaostavitelno ezikoznanie*. 1999, №. 4, 105–116.]
- Попова/Порова 2020а:** Попова, В. *Психолингвистиката като експериментално езикознание. Второ преработено и допълнено издание*. Шумен, УИ „Епископ Константин Преславски“, 2020. [Popova, V. *Psiholingvistikata kato eksperimentalno ezikoznanie. Vtoro preraboteno i dopalнено издание*. Shumen, UI “Episkop Konstantin Preslavski”, 2020.]
- Попова/Порова 2020б:** Попова, В. *Речник на детските словесни асоциации*. Шумен: УИ „Епископ Константин Преславски“, 2020.

[Popova, V. *Rechnik na detskite slovesni asotsiatsii*. Shumen, UI “Епископ Konstantin Preslavski”, 2020.]

Пехливанова/Pehlivanova 2003: Пехливанова, П. Как се класират познанията за (д) думите – свободен асоциативен експеримент. // *Педагогически алманах*, Великотърновски университет „Св. Кирил и Методий“, 2003, том 11, бр. 1, с. 156 – 178. [Pehlivanova, P. Kak se klasirat poznaniyata za (d) dumite – svoboden asociativen eksperiment. // *Pedagogicheski almanah*, Velikotarnovski universitet “Sv. Kiril i Metodiy”, 2003, tom 11, br. 1, s. 156–178.]

Сдобнова/Sdobnova 2015: Сдобнова, А. П. Нулевые ассоциативные реакции как показатель степени освоенности слова. // *Изв. Саратов. ун-та. Нов. сер. Сер. Филология. Журналистика*. 2015. Т. 15, вып. 3. [Sdobnova, A. P. Nulevye asociativnye reaktsii kak pokazatel' stepeni osvoennosti slova. // *Izv. Sarat. Un-ta. Nov. ser. Ser. Filologiya. Zhurnalistika*. 2015. T. 15, vyp. 3.]

Hutton, Dudley, Horowitz-Kraus/Хътън, Дъдли, Хоровиц-Краус 2019: J. S. Hutton, J. Dudley, T. Horowitz-Kraus. Associations Between Screen-Based Media Use and Brain White Matter Integrity in Preschool-Aged Children 04 november 2019; *JAMA Pediatr.* 2020; 174(1): e193869. // <<https://jamanetwork.com/journals/jamapediatrics/fullarticle/2754101>>, 8 June 2023.